

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Ι. ΚΥΡΙΤΣΗΣ

Κτητορική επιγραφή από την Υπάτη

Στην είσοδο του οικισμού, στις νότιες παρυφές του λόφου που οδηγεί στη μεσαιωνική ακρόπολη της Υπάτης, βρίσκεται ο νεόκτιστος ναΐσκος των Ταξιαρχών. Πλησίον του ναού στη νότια απόκρημνη παρεία του φυσικού ασβεστολιθικού βράχου και σε ύψος περίπου 6 μ., υπάρχει λαξευτή εσοχή τριγωνικού σχήματος, στην οποία πακτωνόταν το άκρο μιας δίρριχτης σκεπής. Στο κατώτερο μέρος της τριγωνικής εσοχής σώζονται τέσσερις δοκοθήκες, οι οποίες έφεραν δοκούς για τη στήριξη της στέγης. Τα ίχνη αυτά ανήκουν πιθανότατα σε κτίσμα, του οποίου το πρόσθιο μέρος ήταν κτιστό και το οπίσθιο εφάπτονταν στο φυσικό βράχο. Κάτω από τη δεύτερη από αριστερά, κατά τον θεατή, δοκοθήκη σώζεται εκτενής επιγραφή, η οποία βρισκόταν στο εσωτερικό του κτίσματος.¹

στρ(ατηγο)ϋ(ντος) Γ<ρ>ακῆϊου Γενναίου
ο[ϋ̣τ]οι τὸ κοινεῖον οἰ-
κοδόμησαν Θρασύ-
βουλος, Βόστρυχος π ρ ε σ β ὕ τ ε ρ ο [ς],
5 [.]π[. .]τ[.], Ἰππάρχος,
Σύμφωρος, Αρ[- -]ου[.1-2.], Διονύσις,
Μαπ[.]ος ἄγωνο[θέτης?, - -]ενης, Πολύχαρμος,
[Σω]σύλος, Τυρειω[-, - -], Ἐ[ρ]μῆς, Ἐρμῆς,
Τιμασίθεος, Τειν[- - , Φιλ]όμουσος,
10 Ε[ϋ]οδος, Ἄφροδοίσι[ιους, - - -]ς,
Σ ω κ ρ ἄ τ η [ς , - -]ω ν.

Σχόλια

Σημαντικό είναι να τονίσουμε ότι η επιγραφή από τον 1ο έως τον 10ο στίχο φαίνεται να χαραχθήκε ενιαία από τον ίδιο χαρακτή. Στοιχεία που επιβεβαιώνουν την παραπάνω άποψη είναι το ίδιο μέγεθος των γραμμάτων, καθώς και το σχήμα των γραμμάτων Μ, Α, Ε, Υ, Φ και Σ που είναι όμοιο στο σύνολο της επιγραφής. Όσον αφορά τον 11ο στίχο, πιθανότατα πρόκειται

Θερμές ευχαριστίες οφείλω στους εκδότες κ. Άγγελο Π. Ματθαίου και κ. Γεωργία Ε. Μαλούχου, για την πολύτιμη βοήθειά τους στο επιγραφικό κείμενο, καθώς και στον κ. Γεώργιο Πάλλη, αναπληρωτή καθηγητή Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, διότι διάβασε το κείμενό μου και έκανε χρήσιμες παρατηρήσεις.

1. Το κτίσμα πιθανότατα κατέρρευσε και το έδαφος κάποια στιγμή υποχώρησε, ώστε το κείμενο να είναι σήμερα σε τόσο μεγάλο ύψος. Η μεταγραφή της επιγραφής, εξαιτίας της παραπάνω δυσκολίας, έγινε μακροσκοπικά με τη βοήθεια φωτογραφιών υψηλής ανάλυσης.

για μεταγενέστερη προσθήκη, τα μεγάλα και μη στοιχισμένα σε σχέση με το σύνολο της επιγραφής γράμματα του ονόματος *Σωκράτης* δικαιολογούν την παραπάνω άποψη.

Ως προς τα μορφολογικά χαρακτηριστικά της επιγραφής, παρόμοια αποδίδεται το καμπυλόμορφο Μ, καθώς και τα Α, Ε, Υ, Φ και C με απελευθερωτική επιγραφή χαραγμένη στο στυλοβάτη της παλαιοχριστιανικής βασιλικής στα Βαρκά Υπάτης.² Η επιγραφή έχει χρονολογηθεί από τους Γεώργιο Πάλλη και Νίκο Πετρόχειλο στον 3ο αιώνα μ.Χ.

1 CϜΥ. Διακρίνεται το γράμμα C, καθώς και τα συμπλεγμένα T, P (Ϝ), στη συνέχεια το γράμμα Υ, πιθανότατα αποτελούν σύντμηση της μετοχής στρατηγοῦντος.

Γ<ρ>ακῆϊου· ΓΙΑΚΗΙΟΥ στον λίθο. Το όνομα του αξιωματούχου Γραικῆϊου Γενναίου απαντάται σε απελευθερωτικές επιγραφές της Θεσσαλίας, οι οποίες χρονολογούνται στο δεύτερο μισό του 2ου αι. μ.Χ. (AE 1917, 25-26, αρ. 313).

2 τὸ κοινεῖον. Την ανάγνωση κοινεῖον μου πρότεινε ἡ Γεωργία Μαλούχου. Για τὴν ἔρμηνεία τῆς λέξεως βλ. τὸν Σχολιασμό.

2/3 οἰ|κοδόμησαν· για τὴν γραφὴ οἰκο=οἰκο- πρβλ. IG IX 1, 535.

3/4 Θρασύ|βουλος· τὸ ὄνομα απαντάται σε επιγραφή της Υπάτης του 47 μ.Χ. (IG IX² 13. 19).

4 Βόστρυχος πρεσβύτερο[ς]· τὸ κύριο ὄνομα εἶναι σπάνιο. Δεν απαντάται σε επιγραφές της Θεσσαλίας. Μαρτυρεῖται περὶ τὸ 350-330 μ.Χ. στην Ηράκλεια της Βιθυνίας (LGPV.A, s.v.).

5 Ἰππάρχος· τὸ κύριο ὄνομα απαντάται στην Υπάτη, βλ. LGPN III.B, s.v.

6 Σύμφορος· τὸ κύριο ὄνομα απαντάται σε επιγραφή της Μελιταίας (IG IX² 207b) και σε παλαιοχριστιανική επιτύμβια επιγραφή της Νέας Αγχιάλου (AE 1915, 81, 3). Το ὄνομα Διονύσις εἶναι κοινό.

7 ἄγωνο[θέτης]· δεν αποκλείεται ἡ πιθανότητα να πρόκειται για κύριο ὄνομα, λ.χ. Ἄγωνο[χάρης], Ἄγων.

Πολύχαρμος· τὸ ὄνομα απαντάται στην Θεσσαλία, βλ. LGPN III.B, s.v.

8 [Σω]σύλος· τὸ ὄνομα απαντάται σε απελευθερωτικὴ επιγραφή της Υπάτης του 127/8 μ.Χ. (Πάλλης – Πετρόχειλος 2010-2013, 332, στίχ. 6).

11 Σωκράτης· τὸ ὄνομα μαρτυρεῖται σε επιγραφή της Υπάτης (IG IX² 15.1) του 42/3 μ.Χ.

Σχολιασμός

Κατὰ τὴ στρατηγία του Γραικῆϊου Γενναίου κατασκευάστηκε στην Υπάτη τὸ κτίσμα, ἐντὸς του οποίου φαίνεται ὅτι βρισκόταν ἡ επιγραφή, ἀπὸ ἓνα μεγάλο ὄμιλο χορηγῶν (*οἰκοδόμησαν*).

Γίνεται γνωστὴ (στίχ. 2) ἡ χρῆση του κτηρίου. Ο χαρακτηρισμὸς *κοινεῖον* μπορεῖ να δηλώνει τὴν ὑπαρξὴ ἐνὸς κοινού σωματείου³ ἢ κοινού ταμείου.⁴ Με τον προσρισμὸ του κτηρίου ἴσως συνδέονται οἱ λαξευτὲς κόγχες που σώζονται στον φυσικὸ βράχο, σε μικρὴ ἀπόσταση ἀριστερὰ της επιγραφῆς. Ἐπίσης, παρόμοιες κόγχες ἐντοπίζονται και στη βάση του ἀπόκρημνου βράχου.

2. Πάλλης – Πετρόχειλος 2010-2013, 329, 333-336, εἰκ. 3-4.

3. Πρβλ. επιγραφή ἀπὸ τὴ Νίσυρο IG XII³ 104. Καὶ 2018, 293, σμ. 42.

4. Last – Harland 2020, 154-155. Ἐπίσης ὁ ὅρος *κοινεῖον* χρησιμοποιεῖται στην ἀρχαία γραμματεία για να υποδηλώσει και τὸν χώρο ὅπου διέμεναν και ἐργάζονταν οἱ ἐκδιδόμενες γυναῖκες. Οἱ ὀνομασίες των πορνεῶν που ἀναφέρονται ἀπὸ ἀρχαῖες πηγές παρουσιάζονται ἀναλυτικὰ στο Λεντάκης 1998, 70, σμ. 90.

Στον ἀρκετὰ ἀποσπασματικὸ πάπυρο P^SIX 1055a ἀναφέρονται δυο πορνοβοσκοὶ ὡς ἐνοικιαστὲς *τῶν κοινεῶν* τῆς πόλης και κατηγοροῦνται για τὴν πώληση της δούλης Κανθάρας, ἡ ὁποία πραγματοποιήθηκε χωρὶς να ἔχει προηγηθεῖ ἡ πράξη της *ἀνακρίσεως* [...] πορνοβοσκούς ὀφείλοντας ὡς ὄντας μισθωτὰς τῶν κοινεῶν τῆς πόλεως [...], βλ. Wheeler-Reed 2018, 386, σμ. 6.

Πρόκειται για τέσσερις λαξευμένες κόγχες με χαμηλό βάθος, από τις οποίες οι τρεις είναι τετράγωνα και μια ημκυκλική.⁵ Δύο, συγκεκριμένα αυτές στη βάση του βράχου, περιγράφει ο περιηγητής W. M. Leake, όταν βρέθηκε στην Υπάτη στις 26 Νοεμβρίου του 1805.⁶

Σημαντικό στοιχείο για τη χρονολόγηση της επιγραφής είναι η αναφορά του αξιωματούχου Γραικήϊου Γενναίου στον 1ο στίχο. Ο Απόστολος Αρβανιτόπουλος⁷ αναφέρει ότι ο Γραικήϊος Γενναίος ήταν συγγενής του Γραικήϊου Πρόκλου, που και οι δύο είχαν το αξίωμα του στρατηγού κατά το β' μισό του 2ου αιώνα μ.Χ. Συγκεκριμένα, ο δεύτερος αναφέρεται και σε απελευθερωτική επιγραφή από την Υπάτη.⁸ Η στρατηγεία του Γραικήϊου Γενναίου μπορεί να τοποθετηθεί σε ένα χρονολογικό εύρος που εκτείνεται από το 117 έως το 138 μ.Χ.⁹ Επομένως, και η επιγραφή μπορεί να χρονολογηθεί με ασφάλεια στα έτη 117-138 μ.Χ.

Η αρχαία Υπάτη αποτέλεσε πόλη της Αινίδος¹⁰ και το 27 π.Χ. ενσωματώθηκε στο Κοινό των Θεσσαλών.¹¹ Ο Απουλήιος¹² στο έργο του *Μεταμορφώσεις* περιγράφει την άνθηση της πόλης των μέσων του 2ου αιώνα μ.Χ. και τη χαρακτηρίζει ως ένα πλούσιο και κοσμοπολίτικο κέντρο που υπερτερεί όλων των θεσσαλικών πόλεων.¹³ Η Υπάτη την περίοδο αυτή επιτρεπόταν να ονομάζεται Αυγούστα, όπως η Λάρισα και η Λαμία,¹⁴ και κατά τους χρόνους του αυτοκράτορα Αδριανού, ήλεγχε διοικητικά περιοχές της Αινίδος.¹⁵ Επομένως, μέσα σε αυτό το κλίμα ευημερίας πρέπει να τοποθετηθεί και το παραπάνω κτίσμα που υποδηλώνεται από την επιγραφή που εξετάσαμε, και το οποίο αποτελεί σημαντική ένδειξη για τη κατανόηση της τοπογραφίας της υστερορωμαϊκής Υπάτης.

---

5. Δυστυχώς εξαιτίας του ύψους που τοποθετούνται οι κόγχες δεν μπορούμε να συλλέξουμε παραπάνω στοιχεία.

6. Leake 1835, 23.

7. Για τους παραπάνω, βλ. Αρβανιτόπουλος 1917, 25-26, αρ. 313.

8. *IGIX*² 21. 4.

9. Lucas 2003, 180, σημ. 57.

10. Για την Αινίδα, βλ. Stählin 1924, 219-226. Pantos 1994, 226-227.

11. Burrel 1993, 3. Για το Κοινό κατά την αυτοκρατορική περίοδο, βλ. Kramolisch 1978, 126 κε. Bouchon 2007, 51 κε.

12. Απουλ., *Μετ.* 1.5, 1.24, 2.19.

13. Απουλ., *Μετ.* 1.5, 1.25, 2.1. Κουτρούμπας 1993, 86-110. Για τις αρχαιολογικές μαρτυρίες που επιβεβαιώνουν την άνθηση της πόλης κατά τη περίοδο αυτή βλ. Béquignon 1937, 308-312. Bowersock 1965, 277-289. Ροζάκη 1983, 132-142. Pantos 1994, 221-228, και 223-226, εικ. 2.

14. *IGIX*², 13, 1. 41. 4, *SylB* 778.

15. Stählin 1924, 223-226.

Βιβλιογραφία

- Αρβανιτόπουλος 1917: Α. Σ. Άρβανιτόπουλος, Θεσσαλικά ἐπιγραφαί, *ΑΕ* 1917, 1-37.
- Κουτρούμπας 1990: Δ. Κουτρούμπας, Η Υπάτη στις «Μεταμορφώσεις» του Απουηλίου, στον τόμο Γ. Δ. Δελόπουλος (επιμ.), *Α΄ Συνέδριο Φθιωτών Ερευνών, Λουτρά Υπάτης, 27-29 Απριλίου 1990, Πρακτικά*, Λαμία 1993 86-110.
- Λεντάκης 1998: Α. Λεντάκης, *Ο έρωτας στην αρχαία Ελλάδα*, τ. 3, Αθήνα 1998.
- Πάλλης – Πετρόχειλος 2010-2013: Γ. Ν. Πάλλης – Ν. Δ. Πετρόχειλος, Αδημοσίευτες απελευθερωτικές επιγραφές από την Υπάτη, *ΗΟΡΟΣ* 22-25 (2010-2013) 327-341.
- Ροζάκη 1983: Στ. Ροζάκη, Οι τρεις χάριτες σε ψηφιδωτό δάπεδο της Υπάτης, *ΑΑΑ* 16 (1983) 132-142.
- Σωτηρίου 1929: Γ. Α. Σωτηρίου, Αί χριστιανικάί Θήβαι τῆς Θεσσαλίας, *ΑΕ* 1929, 139-158.
- Béquignon 1937: Y. Béquignon, *La vallée du Spercheios des origines au IVe siècle*, Paris 1937.
- Bouchon 2007: R. A. Bouchon, *Les élites politiques de la cité de Delphes et du koinon des Thessaliens: cadre institutionnel, chronologie et pratiques familiales (1er s. av. J.-C./IIIème s. ap. J.-C.): contribution à l'histoire politique et sociale de la Grèce centrale sous administration romaine*, Lille 2007.
- Bowersock 1965: G. W. Bowersock, Zur Geschichte des römischen Thessaliens, *RhM* 108 (1965) 277-289.
- Burrer 1993: F. Burrer, *Münzprägung und Geschichte des thessalischen Bundes in der römischen Kaiserzeit bis auf Hadrian: (31 v. Chr. - 138 n. Chr.)*, Saarbrücken 1993.
- Kah 2018: D. Kah, The Gymnasiarchia from the Hellenistic Age to the Roman Empire: The Example of Rhodes, στον τόμο U. Mania – Monika Trümper (επιμ.), *Development of Gymnasia and Graeco-Roman Cityscapes*, Berlin, Edition Topoi, 2018, 273-299.
- Kramolisch 1978: H. Kramolisch, *Demetrias II: die Strategen des Thessalischen Bundes vom Jahr 196 v. Chr. bis zum Ausgang der römischen Republik*, Bonn 1978.
- Last – Harland 2020: R. Last – P. A. Harland, *Group Survival in the Ancient Mediterranean. Rethinking Material Conditions in the Landscape of Jews and Christians*, London 2020.
- Leake 1835: William Martin Leake, *Travels in Northern Greece*, V. II, London 1835.
- Lucas 2003: G. Lucas, Une famille de notables à Chyrétiai, στον τόμο *Τὸ Ἔργο τῶν Ἐφορευτῶν Ἀρχαιοτήτων καὶ Νεωτέρων Μνημείων τοῦ ΥΠ.Π.Ο στη Θεσσαλία καὶ τὴν εὐρύτερη περιοχή της (1990-1998). 1η Ἐπιστημονικὴ Συνάντηση*, Βόλος 2000 [2003], 173-187.
- Pantos 1994: P. Pantos, La vallée du Spercheios –Lamia exceptée– aux époques hellénistique et romaine. Quinze années de recherches, 1975-1990, στον τόμο Ευ. Κυπραίου, Ν. Ζαφειροπούλου (επιμ.), *Θεσσαλία. Δεκαπέντε χρόνια αρχαιολογικῆς ἐρευνας, 1975-1990. Αποτελέσματα και προοπτικῆς, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Λυών, 17–22.4.1990, τ. Β΄*, Αθήνα 1994, 226-227.
- Stählin 1924: Fr. Stählin, *Das hellenische Thessalien. Landeskundliche und geschichtliche Beschreibung Thessaliens in der hellenischen und römischen Zeit*, Stuttgart 1924.
- Wheeler-Reed 2018: David Wheeler-Reed, Jennifer W. Knust and Dale B. Martin, Can a Man Commit πορνεία with His Wife?, *JBL* 137, no. 2 (2018) 383-398.

Κτητορική επιγραφή από την Υπάτη

Εικ. 1. Η κτητορική επιγραφή από την Υπάτη (αρχείο Δ.Ι.Κ.)

